

ENKELE OPMERKINGEN OVER DE TOEKOMSTIGE BEVOLKINGSGROOTTE VAN DEN NOORDOOSTPOLDER

DOOR

Sj. GROENMAN

Het is alweer eenigen tijd geleden, dat ir. Vondeling zijn zoo lezenswaardig artikel in dit tijdschrift schreef handelend over de te verwachten arbeidsbehoefte en de bevolkingsgrootte in den Noord-Oost-Polder. ¹⁾ Vondeling bedoelde, blijkens den titel van zijn artikel, slechts „enkele opmerkingen” te maken. Daaruit spreekt een zekere gerechtvaardigde reserve, gerechtvaardigd omdat de sociale onderzoeker geen ziener is en zich derhalve alleen kan baseeren op de feitelijkheden en de tendenzen, die zich in de tegenwoordige maatschappij openbaren. Bij het maken van een prognose van de Noord-Oost-Polder-bevolking is terughoudendheid wel ten zeerste op haar plaats, omdat een schatting of berekening zoo weinig houvastpunten heeft. Wel is de bouwvoor bekend en kan men dus een onderstelling wagen inzake den aard der agrarische bedrijven, niet bekend echter is de grootte der bedrijven en evenmin de verspreiding der bedrijven naar hun grootte over het poldergebied. Wel weet men, dat er een stadje in aanbouw is en dat er 6 dorpen komen, doch omtrent den omvang van deze kernen heeft men nog weinig zekerheid, in het bijzonder juist, omdat de verspreiding der landbouwbedrijven naar hun grootte (die bepalend is voor de verspreiding van de behoefte aan niet tot het boerengezin behorende arbeidskrachten) nog niet is vastgesteld.

Zoo komt het, dat ook in den titel van dit artikel nog een flinke dosis terughoudendheid tot uitdrukking wordt gebracht, die aangeeft, dat de inhoud zich bepaalt tot eenige „opmerkingen”. De bedoeling van deze beschouwing is eigenlijk niet anders dan het geven van enkele aanvullingen op het artikel van Vondeling.

Door verschillende auteurs zijn de laatste jaren cijfers genoemd van de toekomstige bevolkingsgrootte van de IJsselmeerpolders en in het bijzonder ook van den Noord-Oost-Polder. Aanvankelijk waren de schattingen of berekeningen zeer globaal. De beteekenis van het artikel van Vondeling is nu, dat deze hierin een poging doet om te komen tot nadere precisering, waarbij gebruik gemaakt wordt van tal van op het oude

---

¹⁾ M. en M. 1942.

land vergaarde statistische gegevens, die met beleid — deze voorwaarde is onontbeerlijk! — op het nieuwe land worden geprojecteerd. Inderdaad lijkt ons de eenige methode om te komen tot een zooveel mogelijk verantwoorde berekening van den omvang der toekomstige polderbevolking het analyseeren van verhoudingen op het oude land. De door Steinmetz voor de sociografie zoozeer aanbevolen methode der critische vergelijking blijkt voor deze wetenschap, nu zij gekomen is in haar creatieve of synthetische phase, wel van het hoogste belang te zijn. Het is daarbij verblijdend, dat op tal van gebieden nu min of meer massale waarnemingen ter beschikking staan — ik denk aan Volkstelling, Beroepstelling, Landbouwtelling, bedrijfsstudiegroepen, gegevens boekhoudbureaux — zoodat het hulpmiddel der statistiek voor het maken van vergelijkingen de basis kan leveren. Ook het middel der enquête kan, minder bij het maken van een berekening van den omvang der bevolking, in sterke mate echter b.v. bij de bestudeering van het vraagstuk van de wijze van huisvesting der verschillende categorieën landarbeiders, materiaal leveren, dat ten dienste komt van den socialen opbouw van den polder. Het is Vondeling's verdienste, dat hij zich zooveel moeite heeft gegeven met intensief gebruik van de middelen, die den socialen onderzoeker ter beschikking staan, een betrouwbare schatting te maken van de toekomstige bevolkingsgrootte en men mag het dan ook acceptabel achten, dat beschouwingen over den Noord-Oost-Polder het door Vondeling genoemde cijfer van 30.000 zielen overnemen. Dit laatste nu is aanleiding geweest tot het schrijven van dit artikel. Het is n.l. naar mijn meening zoo, dat men door critiek te oefenen op een onderdeel of enkele onderdeelen van Vondeling's berekening, tot een wat andere uitkomst komt. Ik laat buiten beschouwing de berekening, die in het artikel van Vondeling zulk een voornaam onderdeel uitmaakt, en die beoogt de arbeidsbehoefte in den landbouw te bepalen op grond van de uitkomsten van het tijdschrijven der bedrijfsstudiegroepen. Zoolang de verdeeling der bedrijfsgrootten in den polder niet is vastgesteld en o.m. in verband daarmee ook de bouwplannen nog onzeker zijn, is het niet mogelijk voor de berekening van Vondeling een andere in de plaats te stellen, die aanspraak kan maken op grooter nauwkeurigheid. Mijn critiek is vooral gericht op een ander punt en is, zooals gezegd, bedoeld als aanvulling, waardoor een hoogere mate van betrouwbaarheid wordt verkregen.

Op de bladzijden 12—14 van zijn artikel gaat Vondeling de mogelijkheden van industrievestiging in den Noord-Oost-Polder na. Met klem van redenen betoogt hij, dat vestiging van landbouwindustrie niet aannemelijk moet worden geacht, terwijl op de komst van andere industriele bedrijven op grond van het ontbreken van geschoolde arbeiders en nevenindustrieën en wellicht omdat nationale agronomische overweging-

gen zich daartegen verzetten, niet te zeer moet worden gerekend. Zoo kan de schrijver op blz. 15 constateeren, dat de Noord-Oost-Polder naar alle waarschijnlijkheid een zuiver agrarisch gebied wordt.

Het wil mij voorkomen, dat hier nog wel iets bij aan te teekenen valt. In den Noord-Oost-Polder zullen 7 kernen van eenigen omvang — afgezien dus van gehuchten — worden gesticht, n.l. het poldercentrum Emmeloord en 6 daaromheen gelegen dorpen. Gezien de omvang van het gebied van den polder en de voorzieningen, die in verband daarmee noodig zijn mag verwacht worden, dat Emmeloord inderdaad een centrum wordt met het karakter van een stad. Men kan dit alleen aannemelijk maken door vergelijkingen. In onderstaand overzicht zijn eenige gegevens bijeengebracht.

Gebied	opp. in ha.	regionaal centrum	inwonertal in de kom daarvan in 1930
Zuid-Beveland	37.111	Goes	9215 ³⁾
Gebied rondom Winschoten ²⁾	38.025	Winschoten	11.612
Noord-Oost-Polder	48.000	Emmeloord	?

In dit staatje is in het midden gelaten, hoe groot Emmeloord in het stadium, dat de polder volgroeid is — om de gedachten te bepalen: over 50 jaren —, zal zijn. De bedoeling is hier alleen aan te geven, dat de voornaamste kern in den polder naar redelijkerwijs mag worden aangenomen zal uitgroeien tot een regionaal centrum van het karakter van Goes, Winschoten, Steenwijk, Meppel, Gorcum, Tiel enz. In dergelijke centra vindt men officieele bureaux, inrichtingen voor voortgezet onderwijs, groote winkels, grossierderijen, medische specialisten, advocatenkantoren enz. Men vindt er ook, hoewel dit niet inhaerent is aan de centrumfunctie, industrieele bedrijven. Deze bedrijven zijn er dikwijls zonder dat men bijzondere vestigingsfactoren kan aanwijzen. Ze zijn er ook niet van gisteren op vandaag gekomen. In den loop der deceniën werden ze gesticht. Sommige bedrijven hebben een hoogen ouderdom en zijn ontstaan uit ambachtsbedrijven. Ondernemende lieden hebben in de plaats hunner inwoning bedrijven tot bloei en grootheid gebracht. ⁴⁾ Uit een smederij kwamen in Meppel een rijwiel- en een kinderwagenfabriek voort. Waar een bevolkingsagglomeratie ontstaat is kans op initiatief, er is ook aanbod van arbeidskrachten. Het is niet te zeggen, welke industrieele bedrijven zich in een plaats als Emmeloord zouden kunnen vestigen. Men vindt in de regionale centra allerlei soorten bedrijven: fabrieken van meubels, matrassen, steenen, geneesmiddelen, sigaren, vruchtenwijn, veevoeder, orgels, waterglas, verf enz. Het „toeval” heeft een belangrijke rol daarbij gespeeld, men kan ook zeggen: het persoon-

²⁾ Omvattende de gemeenten Nieuwolda, Meeden, Scheemda, Midwolda, Finsterwolde, Beerta, Bellingwolde, Wedde, Oude Pekela en Winschoten.

³⁾ Hierbij zijn gerekend 250 inwoners van de gemeente Kloetinge.

⁴⁾ Men zie het artikel van dr. H. J. Keuning over Meppel in T.E.G. 1938.

lijke ondernemersselement. Als men afziet van drukkerijen, lichte metaalverwerkende bedrijven en nog enkele ondernemingen, die overal worden aangetroffen, zal Emmeloord wellicht weer andere bedrijven krijgen. Wel heeft de geschiedenis, in het bijzonder ook de practijk van het bevorderen der industrialisatie, geleerd, dat het tot ontwikkeling komen van de industrie een proces van langen adem is. Daar echter Emmeloord voor het omringende agrarische gebied een centrum zal worden, het uit dien hoofde al een flinken omvang zal krijgen en het niet als Hoofdorp zal wegschuijen in de schaduw van eenige groote steden, lijkt er geen reden aanwezig, waarom niet mettertijd Emmeloord een aantal industriele bedrijven van beteekenis zal kunnen hebben. Het is daarom, dat de stedeboekkundige er rekening mede moet houden, dat het stadje Emmeloord op den langen duur 8000—10.000 zielen zal tellen.

Dit alles is de inleiding tot mijn eigenlijke critiek, die zich richt tegen wat Vondeling op blz. 32 van zijn artikel schrijft over de getalsverhouding tusschen agrarische en niet-agrarische bevolking. Om deze verhouding te bepalen neemt hij den toestand in de Wieringermeer als maatstaf. Ik laat hier buiten beschouwing, dat de toestand in de Wieringermeer te weinig gestabiliseerd is om betrouwbare vergelijkingscijfers te bieden: zoo woont een deel der landarbeiders nog op het oude land, terwijl anderzijds de middenstand zich door de concurrentie vanaf het oude land nog niet ten volle heeft kunnen ontwikkelen. Waar het echter op aan komt is, dat de Wieringermeer geen regionaal centrum heeft. Wanneer Vondeling vindt, dat in de Wieringermeer 71% der beroepsbevolking in den landbouw werkzaam is, dan mag dit cijfer — globaal $\frac{2}{3}$ dus — niet op den Noord-Oost-Polder worden geprojecteerd. Inderdaad vindt men, dat in sterk agrarische *gemeenten* 70% en meer van de beroepsbevolking in den landbouw werkzaam is (met name in tal van Drentsche gemeenten, waar door het lage welvaartspeil de middenstand te weinig emplooi vindt), in agrarische *gebieden* echter, bestaande uit een stadje met omgeving, is het anders. Onderstaande gegevens zijn instructief.

gebied	opp. in/ha.	bev. op 31.12. '30	% agrariers in mann. beroepsbev.
Zuid-Beveland	37.111	50.733	47,8
gebied rondom Winschoten ⁵⁾	36.121	45.431	43,3
groep gem. in N.-Groningen ⁶⁾	40.332	35.254	56,9

⁵⁾ Ditmaal zonder de sterk industriele gemeente Oude Pekela. Het gebied stemt overeen met gebied 4 der „Beredeneerde Indeeling van Nederland in economisch-geografische gebieden” (C.B.S., 1941, niet in den handel) zonder de gemeenten Nieuweschans (verkeersfunctie) en Termunten (visscherij), die aan de periferie van het verzorgingsgebied van Winschoten liggen.

⁶⁾ Gebied 1 der „Beredeneerde Indeeling”, omvattende de gemeenten Ulrum, Kloosterburen, Leens, Eenrum, Baflo, Warffum, Usquert, Uithuizen, Uithuizermeeden, Kantens, Stedum en Middelstum.

Wanneer men op Zuid-Beveland de visschersplaats Ierseke uitschakelt stijgt het percentage agrariërs daar nog tot iets meer dan 50. Typeerend is het verschil in structuur tusschen de beide gebieden in de provincie Groningen. De gemeenten in het Noorden dezer provincie zijn in sterke mate op de stad Groningen georiënteerd. Een regionaal centrum ontbreekt, met het gevolg, dat het percentage agrariërs ruim 13% hooger is dan in het gebied van Winschoten. Uit het staatje volgt m.i., dat men voor een gebied als de Noord-Oost-Polder de getalsverhouding agrariërs : niet-agrariërs als 50 : 50 zal moeten stellen. ⁷⁾ Men kan zich met Vondeling op het standpunt stellen, dat de verhoudingen op het oude land zijn gegroeid en niet ontstaan door rationeel ingrijpen, doch beteekent dit nu, dat er op het oude land teveel agrariërs óf niet-agrariërs zijn? In het eerste geval zou men zeker niet meer dan 50% agrariërs in den Noord-Oost-Polder mogen onderstellen. Het heeft dunkt mij geen zin hierop nader in te gaan. Door een verhouding 50 : 50 aan te nemen accentueert men het globale karakter der prognose, wat juister is dan het poneeren van quasi-exacte cijfers.

Als men nu met Vondeling aanneemt, dat de agrarische bevolking (agrariërs met hun gezinnen) 20.000 zielen zal omvatten zal de totale polderbevolking er 40.000 tellen.

Er is nog een ander amendement op de berekening van Vondeling. Deze schrijft n.l. op blz. 26 van zijn beschouwing, dat men aan seizoenarbeiders niet de gelegenheid moet geven zich in den polder te vestigen. Wanneer daaruit zou moeten volgen, dat dan een andere streek moet zien klaar te komen met het probleem van de winterwerkloosheid, lijkt mij dit niet juist. In den Noord-Oost-Polder zullen de arbeidskrachten moeten wonen, die er noodig zijn. De beste oplossing zou ongetwijfeld zijn, dat in zomer en winter eenzelfde aantal arbeiders noodig zou zijn. Zoolang evenwel nog niet kan worden aangegeven, hoe deze oplossing zou kunnen worden verwerkelijkt en dus ook nog niet kan worden uitgemaakt met welk aantal men de groep landarbeiders — door Vondeling op 5500 gesteld — zou moeten verhoogen, kan deze kwestie blijven rusten. Men kan er uit afleiden, dat het uiteindelijk inwonertal van den Noord-Oost-Polder niet hoog geschat wordt, als het wordt gesteld op 40.000.

---

⁷⁾ Men vergelijkte hiermede de verhoudingscijfers op blz. 93 genoemd in „Het Toekomstig Landschap der Zuiderzeepolders” (1928?), die ook door Vondeling zijn geraadpleegd: Zeeland 1 : 1,42. Zuid-Hollandsche Eilanden 1 : 1,02, Noord-Friesche Bouwstreek 1 : 1,02.